

DELHİ SULTANLIĞI

Hindistan'da
Delhi merkez olmak üzere kurulan
ve çoğu Türk asıllı hânedanlar
tarafından idare edilen sultanlık
(1206- 1526).

Gürî Sultânı Muizzüddin Muhammed b. Sâm tarafından XII. yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştur. Ancak bağımsız bir sultanlık haline gelişi, Türk kumandan Kutbüddin Aybeg'in Muizzüddin'i 1206'da öldürüp tahta geçmesinden sonra olmuştur. Sultanlığın gerçek anlamda kurucusu ise Kutbüddin Aybeg'in damadı ve halefi Şemseddin İltutmış'tır (İltutmış [1210-1236]). İltutmış, Kutbüddin Aybeg'in ölümünden sonra taht iddiasında bulunan Tâceddin Yıldız ve Nâsirüddin Kabâce'yi ortadan kaldırarak tahta oturdu ve Bihâr, Ranthambhor, Mandor, Lahor, Mülân, Bengal, Bilsan (Bhilsa) ve Uccain'i zaptederek yerini sağlamlaştırdı. Ayrıca Celâleddin Hârizmşah'ın yardım isteğini geri çevirerek Moğol tehdidini de önledi. İltutmış 1229'da Abbâsî Halifesi Müstansır-Billâh'tan menşur ve hil'at aldı, bu da onun bağımsız bir sultan olarak meşruiyetini kuvvetlendirdi. Daha sonra ülkenin uzak topraklarının merkeze bağlılığını güçlendirmek için iktâ sistemini uygulamaya başladı; düzenli bir ordu kurarak adına para bastırdı.

İltutmış'ın 1236'da ölümünden sonra sultanlık otuz yıl kadar süren siyasî kargaşa ve karışıklık dönemi yaşadı. Arka arkaya beş Delhi sultânı öldürüldü veya tahttan indirildi. Sultanlık 1266'da Giyâseddin Balaban'ın tahta geçmesiyle istikrara kavuştu. Giyâseddin Balaban'ın akıllı yönetimi ve isyancılara karşı sert tutumu kısa zamanda düzeni sağladı. Balaban'dan sonra torunu Keykubad tahta geçti (1287). Ancak Keykubad yönetiminde dedesi kadar başarılı olamadı. Bu arada sağlığı da bozulunca sultanlıkta işler yine kötüye gitmeye başladı. Nihayet 1290'da Emir Celâleddin Firûz Şah Halacî bir darbe ile tahtı ele geçirdi ve Keykubad'ı öldürttü. Böylece Delhi Sultanlığı'nda Halacî hânedanı dönemi başladı.

İslâm kaynaklarındaki bilgilerin aksine Halacîler de Türk asıllı bir hânedandı. Onların idarede Afgan unsurunu ön plana çıkarmalarının sebebi, kendi yönetimlerini güçlendirmek için Afgan beylerinin destek ve bağlılıklarını kazanmak-

tı. Halacîler döneminde de Delhi Sultanlığı'nda karışıklıklar devam etti. Celâleddin Firûz Şah çok geçmeden yeğeni ve damadı olan Alâeddin Muhammed tarafından öldürüldü. Böylece 1296'da tahta sahip olan Alâeddin, beş yıl süren başarılı bir askerî harekâttan sonra Gucerât, Ranthambhor, Cithor, Mândû, Sivan ve Jalor'u topraklarına kattı. Aynı şekilde Güney Hindistan'da Devagiri (Deogiri), Telangana, Dvarsamudra ve Madura gibi vilâyetler Delhi sultanının üstünlüğünü kabul ederek vergiye bağlandılar. Sultan Alâeddin kendi saltanatı döneminde oldukça başarılı olmuştur. Vergi sistemini düzenlemiş, ülke ekonomisini istikrara kavuşturmuş ve Moğol tehdidini tamamıyla önlemiştir.

Alâeddin'in 1316'da ölümünden sonra kısa süren bir kargaşa dönemi yaşandı. Önde gelen kumandanlardan Melik Kâfûr iktidara sahip olarak Alâeddin'in büyük oğullarını hapsedti ve henüz bir çocuk olan Şehâbeddin'i tahta oturttu. Ancak çok geçmeden Melik Kâfûr, Alâeddin'in üçüncü oğlu Mübârek Halacî'ye bağlı saray muhafızları tarafından öldürüldü ve Mübârek Halacî sultan ilân edildi (1316-1320). Mübârek babasının sert idare tarzını değiştirdi; tekrar istikrarı sağladı ve bu arada "Halîfetullah" unvanını aldı (bu unvanı alan ve kullanan tek Delhi sultanıdır). Fakat Mübârek de bir müddet sonra yine bir saray darbesiyle öldürüldü. Onu öldürtenler arasında bulunan eski Hindû mühtedi Hüsrev Han, Nâsirüddin Hüsrev Şah unvanıyla tahta geçti. Ancak eski sultana karşı tutumu ve Hindû asıllı olması huzursuzluklara sebep oldu. Türk kumandan Melik Gazi Tuğluk Hüsrev'e karşı bir isyan başlattı ve onu öldürterek Giyâseddin Tuğluk unvanıyla kendisini sultan ilân etti (1320-1325). Böylece Delhi Sultanlığı'nda Tuğluklular dönemi başladı.

Giyâseddin Tuğluk, bir yandan vergileri azaltırken öte yandan Hindû toprak sahiplerinin imtiyazlarını arttırarak onların bağlılığını güçlendirdi. Bu arada Bengal'de Telangana, Jainagar ve Leknevî'yi zaptederek topraklarına kattı. Fakat 1325'te Bengal'den dönerken esrarlı bir şekilde öldü. Bazı tarihçilerin, yerine geçen oğlu Muhammed Tuğluk'un bunda parmağı olduğunu söylemelerine rağmen son araştırmalar bu iddiayı doğrulamamaktadır. Muhammed Tuğluk'un (1325-1351) uzun saltanatı oldukça yoğun geçmiştir. Muhammed, öncelikle merkezî bir idarî yapı oluşturarak en uzak eya-

letleri bile doğrudan kontrol etmek istemiş, fakat bu husus birçok idarî güçlûge yol açmıştı. Muhtemelen bu yüzden bir müddet sonra Devagiri'yi (daha sonra Devletâbâd) ikinci idarî merkez yaptı ve Delhi'den idareciler gönderdi (1327). Fakat bütün bu tedbirler sonuç vermedi. Delhi Sultanlığı'nın Güney Hindistan'daki otoritesi gittikçe zayıflayınca Madura, Vicayanagar ve Behmeni gibi kralıklar bağımsızlıklarını ilân ettiler. Muhammed Tuğluk'un Horasan'a ve kuzeyde Karachil'e yaptığı seferlerle bazı iktisadî tedbirleri de beklenen sonucu vermedi. Bununla birlikte Muhammed Tuğluk aydın, müsamahakâr ve ilme değer veren bir sultandı. Sıradan müslümanlara ve Hindû görevlilere destek vererek kabiliyetli olanları önemli görevlere getirdi. Hindûlar'a değer veriyor, âlimleriyle sohbetlerde bulunuyor, hatta onların festivallerine bile katılıyordu. Aynı durum Hindistan'daki diğer dinler için de söz konusuydu. Muhammed Tuğluk, İbn Teymiyye'nin talebelerinden olan Abdülaziz Erdebîlî'yi de sarayında ağırlamıştır.

Muhammed Tuğluk'un halefi Firûz Şah Tuğluk'un (1351-1388) saltanatı boyunca Delhi Sultanlığı'nda istikrar ve insanî değerlere önem veren bir idare anlayışı hâkim oldu. Suçlulara işkence yasaklanmış, ulemâya bazı imtiyazlar tanınmıştı. Ayrıca yeterli ürün alamayan çiftçilerin vergileri azaltıldı ve bu arada İslâmî olmayan yirmi sekiz çeşit vergi kaldırıldı. Evlenecek fakir gençler için bir "hayrat-hâne" ile ücretsiz hizmet veren bir "sıhathâne" kuruldu. Aynı şekilde işsizlere iş bulmak için bir teşkilât faaliyete geçirildi. Çağdaşı olan kaynaklar Firûz'u barış sever bir sultan olarak zikretmekle birlikte onun Bengal'e, Jainagar'a, Nagarkot'a ve Tatta'ya seferler düzenlediği ve Etavah'taki isyanı sert bir şekilde bastırdığı bilinmektedir.

Firûz Şah'ın ölümünden sonra sultanlıkta yine bir taht kavgası ve kargaşalık dönemi başladı. 1398'de Timur'un Delhi'yi talan etmesi bu kargaşayı iyice artırdı. Bu arada Jaunpûr (1394), Mâlvâ (1401) ve Gucerât (1407) valileri bağımsızlıklarını ilân ettiler. Tahtın kısa aralıklarla el değiştirdiği bu karışıklar içerisinde son Tuğluk Sultânı Nâsirüddin Mahmud'un ölümünden (1413) sonra Delhi, Mülân Valisi Seyyid Hızır Han tarafından zaptedildi ve böylece Delhi Sultanlığı'nda Seyyidler hânedanı dönemi başladı.

Seyyid Hızır Han (1414-1421) Sultan Muhammed Tuğluk tarafından Mülta valiliğine tayin edilmişti. Timur'un Hindistan seferi sırasında ona destek verince Timur kendisine dokunmamıştı. Ancak Seyyidler zamanında da ortalık bir türlü sükûnete kavuşmadı. Arka arkaya gelen dört Seyyid sultanı Seyyid Hızır Han, Mübârek Şah, Muhammed Şah ve Alâeddin Şah, civardaki valilerle ve kabilelerle sürekli otorite savaşı içinde bulundular. Bu yüzden Seyyid sülâlesinin Delhi Sultanlığı tarihinde önemli bir yeri olduğu söylenemez. Bu dönemde Delhi gittikçe artan bir tehditle karşı karşıya kalınca Alâeddin 1447'de Delhi'den ayrılıp Bedâûn'u başşehir yapmaya karar verdi ve oraya yerleşti. Delhi'de de veziri Hamîd Han'ı bıraktı. Ancak Hamîd Han, Sirhind Valisi Behlûl-i Lûdî'yi davet ederek Delhi'yi işgal etmesini istedi. Behlûl-i Lûdî Delhi'yi zaptedince Sultan Alâeddin tahttan resmen çekildi, böylece Lûdîler hânedanı devri başladı (1451).

Behlûl-i Lûdî (1451-1489), Fîrûz Şah Tuğluk zamanında Hindistan'a göç eden Afgan asıllı bir aileye mensuptur. Tuğluklular'a olan hizmetlerinden dolayı önce Sirhind valiliğine tayin edildi, daha sonra Lahor ve Dipalpûr onun yönetimine bırakıldı. Bu arada kendisine "hân-ı hânân" unvanı da verilmişti. Behlûl-i Lûdî, saltanatı sırasında Afganlar'ın genel karakteri olan mutlakîyetçi bir yönetim şekli uygulamadı; daha çok katılımcı bir tarz geliştirerek Afganlı kabilelerin desteğini kazandı. Bu sayede Orta ve Doğu Hindistan bölgelerindeki isyankâr kabilelere hâkimiyetini kabul ettirdi. Düzenlediği seferler neticesinde 1482'de Jaunpûr'u zaptettikten sonra Mevar ve Gvalior'u da kendisine bağladı. Böylece Delhi Sultanlığı'nın üstünlüğü tekrar bütün Hindistan'da kabul edilmiş ve sultanlık eski itibarını kazanmıştı.

Behlûl'ün oğlu İskender-i Lûdî (1489-1517) babasının yolundan giderek sultanlığın sınırlarını genişletti. Yeni hâkimiyet sağlanan Jaunpûr, Bayana Tirhut, Dholpûr, Gvalior, Narvar ve Chanderi gibi bölgelerin daha iyi yönetilebilmesi için sultanlığın merkezi Delhi'den Agra'ya taşındı (1506). Çağdaş tarihler, mutaassıp bir müslüman olan İskender'in gayri müslimlere karşı müsamahakâr olmadığından söz ederler. İskender'den sonra tahta geçen İbrâhim-i Lûdî ise (1517-1526) maiyeti altında bulunan beylere karşı sert davranışları ile onların tepkisini çekti. Kardeşlerine ve bazı kuman-

danlarına yaptığı kötü muameleler neticesinde İbrâhim'e karşı bir isyan başladı. Pencap Valisi Devlet Han ile İbrâhim'in amcası Âlem Han o sırada Kâbil'de oturan Bâbü'r'den yardım talep ederek kendilerini İbrâhim-i Lûdî'den kurtarmasını istediler. Bunun üzerine Bâbü'r Delhi'ye yürüdü ve ünlü Panipat Savaşı'nda İbrâhim-i Lûdî'yi mağlûp ederek öldürttü (21 Nisan 1526). Böylece Hindistan'da Delhi Sultanlığı dönemi sona ermiş ve Bâbürlü Hint-Türk İmparatorluğu'nun hâkimiyeti başlamıştır.

Delhi Sultanlığı Hindistan'ın sosyal, ekonomik ve siyasî hayatında büyük değişikliklere sebep olmuştur. Her şeyden önce Hindistan'daki çok sayıda devlet-çik zamanla ortadan kalkmış ve merke-

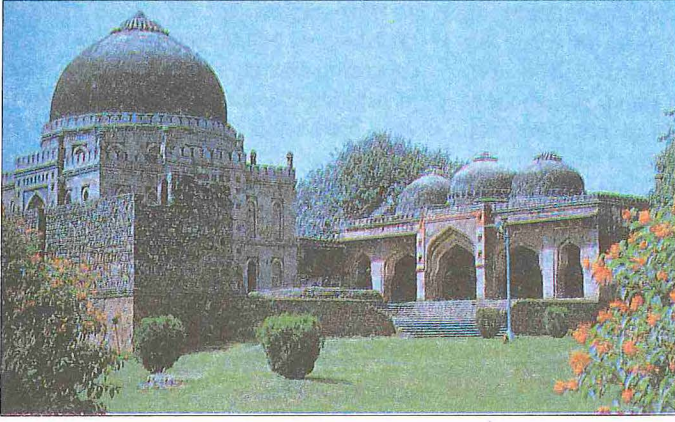
zî idare gelişmiştir. Bu arada şehirler büyümüş ve Hindü geleneklerinin aksine kozmopolit bir yapı oluşmuştur. Delhi sultanları ayrıca Hindistan'ın dış dünyaya açılmasına önem vermişler, böylece ticarî faaliyetler milletler arası bir hüviyet kazanmıştır.

Delhi Sultanlığı'nda merkezî idare genel olarak İran modeli üzerine kurulmuştur. Ancak İslâmî geleneklerle eski Hint ve Moğol gelenekleri de bu model içerisinde yer almaktadır. Sultan idarenin başı olup sivil, askerî ve hukukî alanlarda geniş yetkilere sahipti. Sultana, başlarında vezirin bulunduğu bir meclis tarafından idarî işlerde yardım edilirdi. Vezir vergi ve gelirleri toplamakla, masrafları ve devlet muhasebesini kontrol etmekle yükümlüydü. Ârız-ı memâlik (Savunma bakanı), kâdî-i memâlik (Adalet bakanı), berîd-i memâlik (İstihbarat bakanı) ve debîr-i memâlik (Maliye bakanı) meclisin diğer üyeleri arasından seçilirdi. Sarayın işlerine bakan vekîl-i der ile törenlerden sorumlu emîr-i hâcib veya bârbeg de (barbey) geniş yetkilere sahipti.

Delhi Sultanlığı'nda eyalet ve vilâyetlerin yönetimine dair bilgiler az ve karışıktır. Genel olarak eyaletler, vali veya mukta' adı verilen bir görevlinin idaresi altındaydı. Valiler idarî ve malî işlerden sorumlu olduğu gibi sınırlı bir orduya da sahiptiler. Fakat dinî ve hukukî meselelerde yetkileri yoktu.

Delhi Sultanlığı'nda devletin resmî dili Farsça idi. Zamanla bu dil ile yerlilerin dili Hintçe'nin karışımından Ordu dili de denilen Urduca ortaya çıkmıştır. Delhi Sultanlığı'nın aslı unsuru olan müslüman Türkler Moğol tehdidi yüzünden Hindistan'da, dolayısıyla yoğun bir Hindü atmosferinde yaşadıkları için Sünnîliğe sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Hindûlar'a karşı Hanevî fıkına göre davranmışlar ve onlardan cizye almışlardır. Hindûlar'ın mevcut tapınakları muhafaza edilmiş, fakat yeni mâbed inşasına müsaade edilmemiştir. Delhi Sultanlığı döneminde ilim ve kûltüre de önem verilmiştir. Zira bu devirde Moğollar'dan kaçan çok sayıda âlim Hindistan'a yerleşmişti. Bunlar arasında Muizzüddin Çiştî, Nizâmeddin Evliyâ, Hoca Kutbüddin Bahtiyâr ve Şeyh Ferîdüddin Mesud sayılabilir. Böylece XIII ve XIV. yüzyıllarda Delhi zamanın en büyük ilim ve kûltür merkezi haline gelmişti. Doğu'nun en büyük şairi sayılan Emîr Hüsrev-i Dihlevî'yi de bu arada kaydetmek gerekir.

DELHİ SULTANLARI	
MEMLÜK SULTANLAR	
Kutbüddin Aybeg	(602/1206)
Ârâm Şah	(607/1210)
Şemseddin İltutmış	(607/1211)
Rûkneddin I. Fîrûz Şah	(633/1236)
Celâleddin Râziye Begüm	(634/1236)
Muizzüddin Behram Şah	(637/1240)
Alâeddin Mesud Şah	(639/1242)
I. Nâsirüddin Mahmud Şah	(644/1246)
Gıyâseddin Balban (Balaban)	(664/1266)
Muizzüddin Keykubad	(686/1287)
Şemseddin Keyümers	(689/1290)
HALACİLER	
Celâleddin II. Fîrûz Şah	(689/1290)
Rûkneddin I. İbrâhim Şah	(695/1296)
Alâeddin I. Muhammed Şah	(695/1296)
Şehâbeddin Ömer Şah	(715/1316)
Kutbüddin Mübârek Şah	(716-720/1316-1320)
TUĞLUKLULAR	
I. Gıyâseddin Tuğluk Şah	(720/1320)
Gıyâseddin II. Muhammed Şah	(725/1325)
Mahmud Şah	(752/1351)
III. Fîrûz Şah	(752/1351)
II. Gıyâseddin Tuğluk Şah	(790/1388)
Ebû Bekir Şah	(791/1389)
Nâsirüddin III. Muhammed Şah	(792/1390)
Alâeddin I. İskender Şah	(795/1393)
II. Nâsirüddin Mahmud Şah	(birinci saltanatı, 795/1393)
Nusret Şah	
(II. Mahmud Şah ile iktidar mücadelesi)	(797/1395)
II. Mahmud Şah	(ikinci saltanatı, 801/1399)
Devlet Han Lûdî	(816-817/1413-1414)
SEYYİDLER	
Hızır Han	(817/1414)
Muizzüddin II. Mübârek Şah	(824/1421)
IV. Muhammed Şah	(838/1435)
Alâeddin Âlem Şah	(849-855/1446-1451)
LÜDİLER	
Behlûl-i Lûdî	(855/1451)
Nizâm Han II. İskender	(894/1489)
II. İbrâhim	(923-932/1517-1526)

Delhi
yakınlarında
XV. yüzyıla ait
Barâ
Cumbad
Camii

Delhi Sultanlığı dönemi Hindistan'daki İslâm mimarisi açısından da önemlidir. Bu devrin en mühim eserleri Delhi'de bulunmaktadır. Delhi sultanlarının adıyla anılan Tuğlukâbâd, Firûzâbâd gibi Delhi şehirleri de bunu gösterir. Eski Delhi'de Hindistan'daki Türk İslâm hâkimiyetinin muhteşem anıtı, 1119'da Kutbüddin Aybeg tarafından inşası başlatılıp 1130'da İltutmış zamanında tamamlanan Kutub Minâr'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah, *Târîh-i Dâvûdî* (nşr. Şeyh Abdürreşid), Aligarh 1969, s. 1-106; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî* (nşr. Mevlî Hâdim Hüseyin — Mevlî Abdülhay), Kalkûta 1864, s. 65-263; Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalkûta 1862, s. 81-530; *Fetvâ-i Cihândârî* (trc. M. Habîb — Efşar Han), Allahâbâd 1960, s. 35-

170; Şems-i Sirâc Afîf, *Târîh-i Firûzşâhî* (nşr. Mevlî Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1890, s. 36-503; Yahyâ b. Ahmed b. Abdullah Serhendî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, Kalkûta 1931, s. 131-242; E. Thomas, *Chronicles of the Pathan Kings of Delhi*, London 1871, s. 1-263; K. S. Aiyanger, *South India and Her Muhammadan Invaders*, London 1921; W. H. Moreland, *The Agrarian System of Moslem India*, Cambridge 1929; Wahed Husain, *The Administration of Justice during the Muslim Rule in India*, Calcutta 1934; T. Chand, *Influence of Islam on Indian Culture*, Allahabad 1936; I. Prasad, *A History of the Qaraunah Turks in India*, Allahabad 1936, s. 1-305; Agha Mahdi Husain, *The Rise and Fall of Muhammad bin Tughluq*, London 1938, s. 1-191; S. M. Hodivala, *Studies in Indo-Muslim History*, Bombay 1939, I, 1-257; Ahmed-i Yâdgâr, *Târîh-i Selâtin-i Afğân*, Kalkûta 1939, s. 1-98; A. B. M. Habibullah, *The Foundation of Muslim Rule in India*, Lahore 1945; M. A. Ahmad, *Political History and Institutions of the Early Turkish Empire of Delhi: 1206-1290*, Lahore 1949; K. S. Lal, *History of the Khaljis: 1290-1320*, Allahabad 1950, s. 1-335; *Twilight of the Sultanate*, Allahabad 1958; I. H. Qureshi, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, Karachi 1958, s. 1-229; R. P. Tripathi, *Some Aspects of Muslim Administration*, Allahabad 1959, s. 1-348; P. Hardy, *Historians of Medieval India*, London 1960, s. 1-131; K. Ahmad Nizami, *Some Aspects of Religion and Politics in India during the Thirteenth Century*, Aligarh 1961; J. M. Banerjee, *History of Firuz Shah Tughluq*, Delhi 1967, s. 10-200; R. C. Jauhari, *Firoz Tughlag (1351-1388 A. D.)*, Agra 1968, s. 1-196; S. B. P. Nigam, *Nobility under the Sultans of Delhi (1206-1398 A. D.)*, Delhi 1968, s. 21-187; Mian Muhammad Saeed, *The Sharqi Sultans of Jaunpur: A Political and Cultural History*, Karachi 1972, s. 1-112; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 270-375; I. H. Siddiqi, *Some Aspects of Afghan Despotism*, Delhi 1972; U. N. Dey, *The Government of the Sultanate*, New Delhi 1972, s. 1-206; Abdul Halim, *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Delhi 1974, s. 1-198; I. Topa, *Politics in Pre-Mughal Times*, Delhi 1976, s. 61-248; S. A. Abbas Rizvi, *A History of Sufism in India*, Delhi 1978, I, 114-321; K. M. Ashraf, *Life and Conditions of the People of Hindustan*, Karachi 1978, s. 26-27; *CHIn*, V, 191-707; J. Burton-Page, "Hind", *EI²* (İng.), III, 417-420.

N. R. FAROOQI

Eski Delhi'deki Kutub Minâr - Hindistan

DELİ

(bk. CÜNÜN).

DELİ

Osmanlı Devleti'nde
maiyet askerlerinden bir zümrenin adı.

Mecazen "korkusuz, gözüpek, atılgan" anlamında kullanılan deli kelimesi, tarih terimi olarak delice cesaret ve atılganlıklarından dolayı bir askerî zümreyi ifade eder. XVI. yüzyıl kaynaklarından *Tabakâtü'l-memâlik*'te deliler, divaneler (vr. 143^a), *Mohaçnâme*'de ise dilirler, dilâverler (s. 50, 54) şeklinde geçen delilere sonraları delil denmesinin (Cevdet, VI, 11; Lutfî, II, 191) makul bir izahı yoktur.

İlk ortaya çıkışları hakkında kesin bilgi mevcut değilse de XV. yüzyıl sonlarından itibaren ve esas olarak XVI. yüzyılda istihdam edildikleri bilinmektedir. Menşeleri hakkında da fazla bilgi bulunmayan deliler kendilerini ve ocaklarını Hz. Ömer'e nisbet ederler ve, "Kalpaklarımız Emîrül-mü'minin Hz. Ömer'in çizmesinin koncuğudur, ocağımız müşârun-ileyh efendimize mensuptur" (Mustafa Nûri Paşa, III, 83) derlerdi. Mustafa Nûri Paşa bu mensubiyeti delilerin İranlılar'a şiddetli düşmanlıklarına bağlamaktadır. Kadere iman ve tevekkülün verdiği "yazılan başa gelir" düsturunu prensip edindiklerinden deli süvarileri tehlikelerden kaçınmazlar, cesaret ve kıyafetleriyle düşmanı şaşırtırlardı.

Tabakâtü'l-memâlik'te, Semendire sancak beyi Yahyâ Paşazâde Bâli Bey'in ve Bosna sancak beyi Gazi Husrev Bey'in delilerinden bahsedilmekte, Mohaç Savaşında Husrev Bey'in emrinde 10.000 kişilik deli kuvvetinin bulunduğu belirtilmektedir (vr. 143^a). XVII. yüzyıl Avusturya savaşlarında Tiryaki Hasan Paşa ve Lala Mehmed Paşa'nın delileri büyük kahramanlık göstermişlerdir. Marsigli bunları gönüllü ve beşlüler gibi serhad kulu* süvarileri arasında saymaktadır.

Akıncılar gibi eyalet askeri statüsünde olan ve başlangıçta sadece Rumeli'de ve sınır beyliklerinde kullanılan deliler Türk asıllı olabildikleri gibi Slav, Boşnak, Arnavut, Hırvat ve Sırp gibi yerli halkların özellikle iri yarı, cesur gençlerinden de seçilebilirlerdi. Bunlar sefere ordunun önünde giderler, savaş sırasında gözlerini budaktan sakınmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını deler, canlı esirler alarak onlardan düşman